

N:o 62.

Ank. till Riksd. kansli den 13 maj 1907, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i 20 § 1 mom. och 22 § af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896 dels ock två med föranledande af denna proposition väckta motioner.

Genom proposition, n:o 11, af den 10 januari 1907, hvilken af båda kamrarna till lagutskottet hänvisats, har Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagda, i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga här nedan intaget förslag till lag angående ändring i 20 § 1 mom. och 22 § af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896.

Rörande tillkomsten af ifrågavarande lagförslag afvensom motiveeringen till detsamma tillåter sig utskottet hänvisa till följande:

I statsråd den 23 november 1906 yttrade chefen för justiedepartementet:

»Uti det underdåniga betänkande, som den 27 oktober 1904 afgifvits af kommittén för utredande af frågan, huruledes den själfägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne må kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas, har kommittén, bland annat, sökt uppvisa, hurusom de talrika gamla bondehemman, som numera förvärfvats af sågverksbolag och enskilda idkare af trävarurörelse, äro i hög grad utsatta för faran att blifva genom olämplig delning väsentligt försämrade. Det har nämligen visat sig, att

*Departementsschefens
yttrande.*

flerstädes å trävaruindustriens hemman de odlade ägorna och jordbruket endast i mycket underordnad grad äro föremål för ägarnes intresse och att man ofta önskar afhända sig dessa ägor, hvilkas skötsel förorsakar åtskilligt besvär. Då man emellertid vid inägornas försäljning högst ogärna låter i försäljningen ingå jämväl skogs-, betes- och odlingsmark, blifva i stor utsträckning trävaruindustriens hemman uppdelade sålunda, att den lott ägaren behåller endast innefattar skogs- och utmark, under det att den till försäljning afsedda lotten hufvudsakligen omfattar allenast inägor. Att fastigheter af sistnämnda slag äro föga ägnade att bilda lifskraftiga och själfständiga jordbruk torde ligga i öppen dag, och kommittén har utförligt framhållit de ekonomiska och sociala vådorna af att låta de gamla bondejordbruken på detta sätt förfaras.

Inägornas skiljande från skogsmarken på ett hemman kunde enligt 1896 års lag om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring ske på två vägar. Den första af dessa var ägostyckning. En af kommitténs närmaste åtgärder blef därför framläggandet af förslag om nya ägostyckningsbestämmelser för norra Sverige, afseende att tillförsäkra de vid ägostyckning bildade hemmanslotter, som innehålla inägor, jämväl nödig skogs- och odlingsmark samt nödigt bete. Detta kommitténs förslag har såtillvida redan blifvit af Eders Kungl. Maj:t och Riksdagen uppmärksammat som en provisorisk lag i nämnda syfte blifvit utfärdad den 16 juni 1905.

Den andra vägen, på hvilken, särskildt i norra Sverige, inägorna i sin helhet kunna utbrytas från hemmanets öfriga mark, är genom jordafsöndring. I nordligare delarna af riket uppgå nämligen i regel inägorna i areal icke till en femtedel af hela hemmanet, och vid sådant förhållande möter enligt 1896 års lag icke hinder för deras afsöndrande. Då kommittén befarat, att detta sätt, som redan emellanåt kommit till användning, skulle, därest inskränkningar i ägostyckningsfriheten komme till stånd, blifva i betydligt större omfattning anlitadt, ansåg kommittén nödigt att föreslå äfven strängare bestämmelser i fråga om rätten att från hemman afsöndra inägojord och i, bland annat, detta syfte har kommittén framlagt *förslag till lag angående ändring i 20 och 22 §§ af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896.*

Öfver detta lagförslag hafva underdåniga yttranden afgifvits af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i de sex norra länen äfvensom af kammarkollegium och landtmäteristyrelsen.»

Efter att hafva redogjort såväl för kommitténs förslag som för de i anledning däraf inkomna underdåniga yttranden anförde departementschefen vidare:

»Då en lagändring i det af kommittén föreslagna syfte torde vara nödvändig för att bereda full effektivitet åt såväl 1905 års lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning som den nya lagstiftning om ägostyckning, hvilken den provisoriska lagen förutsätter såsom tillämnad, samt denna lagändring, såsom af kommittén påvisats, knappast innebär annat än ett konsekvent fullföljande af den grundsats, hvarpå redan gällande lag är byggd, finner jag ingen betänklighet vid att tillstyrka en lagändring i förevarande riktning.

Vidkommande åter förslagens detaljer synes det mig — i likhet med hvad om förslaget yttrats af en reservant inom kommittén samt de flesta af de hörda myndigheterna — som om förslagens stadgande att i hvad som afsöndras ej må ingå mera än en femtedel af hemmanets hela åkerareal eller af dess sammanlagda ägovidd i tomt, åker och äng skulle nödvändiggöra en alltför invecklad och tidsödande samt tämligen öfverflödig pröfning. Det gäller ju här egentligen att förekomma uppenbara försök att kringgå de nya ägostyckningsbestämmelserna, och detta synes på ett tillfredsställande sätt kunna ske redan genom en bestämmelse, att inägojord ej får afsöndras till den omfattning, att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagas. Den pröfning, som erfordras för konstaterande häraf, kan tydligen ske på ett mycket mera summariskt sätt, än den af kommittén förutsatta, och onödig omgång undvikes därigenom.

I enlighet härmed har förslaget något omarbetats.»

Förslaget har sedermera undergått grundlagsenlig granskning i högsta domstolen och därvid lämnats utan anmärkning.

I samband med denna proposition har utskottet till behandling förehafat två särskilda med anledning af densamma väckta motioner, nämligen dels inom Första kammaren under n:o 54 af herrar *Enhörning*, *Hägglund* och *Fahlén* och dels inom Andra kammaren under n:o 260 af herr *Wiklund* jämte tjugusju andra ledamöter af denna kammare.

Herr Enhörnings m. fl. motion är af följande lydelse:

»I proposition n:o 11 till innevarande riksdag har Kungl. Maj:t förelagt riksdagen till antagande förslag till lag angående ändring i 20 § 1 mom. och 22 § af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896.

Enligt detta förslag skall beträffande Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län rätten att från hemman afsöndra jord vara inskränkt på det sätt, att inägojord ej må afsöndras till den omfattning, att hemmanets jordbruk därigenom

*Herr Enhörnings
m. fl. motion.*

märkligen försvagas. Af chefens för justitiedepartementet yttrande till statsrådsprotokollet framgår, att förslagets syfte är att förhindra, att ett hemman genom afsöndring uppdelas sålunda, att inägorna komma att utgöra en lott för sig utan skogs- och utmark. Vid detta förhållande och då det enligt hvad justitieministern yttrat i fortsättningen af sitt anförande egentligen gäller att förekomma uppenbara försök att kringgå de nya ägostyckningsbestämmelserna, lär det ej möta att modifiera den föreslagna inskränkningen så, att den ej kommer att lägga hinder i vägen för egnahemsrörelsen.

Vi tillåta oss därför hemställa, att Riksdagen ville för sin del besluta följande lydelse af 22 § af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896:

’Åstundar innehafvare af hemman, hvarifrån afsöndring får ske, att därifrån för alltid afsöndra mark som, ensam eller tillsammans med hvad redan kan vara från hemmanet för alltid afsöndradt, utgöra mera än hvad i 20 § 1 mom. sägs, ankomme på Konungens Befallningshafvande att, där så omständigheterna därtill föranleda, sådant tillåta.

Tillstånd, som nu sagts, må ej vägras i fråga om afsöndring af byggnadstomt för bostadslägenhet eller af sådant område, som omförmäles i 3 § första stycket i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärfva fast egendom.’

*Herr Wiklund
m. fl.
motion.*

Hr Wiklund jämte medmotionärer anför:

»I kungl. propositionen n:o 11 till innevarande års riksdag har föreslagits viss ändring i lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring.

Detta förslag afser att utgöra ett led i norrlandskommitténs förslag till åtgärder för tillgodoseende af jordbruket då bolagshemman och särskildt att komplettera de ändringar i ägostyckningsförfarandet, som erfordras till förekommande af en för jordbruket ogynnsam eller rent af ruinerande ägostyckning. Detta senare kan nämligen ock ske genom jordafsöndring om än ej med samma lätthet, då jordafsöndring förutsätter ett köpeafstal, under det ägostyckning kan af ägaren ensidigt företagas när som helst.

Uppenbart är, att det nu framlagda förslaget om jordafsöndring är nödvändigt för ändamålets vinnande. Man bör se hela denna lagstiftning om bolagshemmanen i sitt sammanhang, och beklagligt är, att de olika förslagen ej kunnat antagas och utfärdas på en gång. Om det nu väckta förslaget i afseende å jordafsöndring ej antages, skulle inägojorden på de olika bolagshemmanen småningom kunna utsäljas och under trycket af en vanhäfdslag, hvarom en kungl. proposition nu också föreligger, skulle

dylika försäljningar ytterligare påskyndas. När sedan någon gång förslaget till ny ägostyckningslag framkommer, finnes ej vidare kvar någon mark, på hvilken lagen kan verka.

Såsom i propositionen framhålles, innebär förslaget också knappast annat än ett konsekvent fullföljande af den grundsats, hvarpå redan gällande lag är byggd. Man får fortfarande som hitintills utan tillstånd afsöndra en femtedel af hela hemmanets ägovälde. Lyckligast vore, om detta mått i sin helhet uttoges å den vanliga vidsträckta skogsmarken, ja, att en ännu mera omfattande rätt därstädes genom ny lagstiftning medgifves, hvarigenom i verklig mening nya egna hem komme till stånd. Men har man i sina afsöndringsplaner ej till uppsåt att skapa något nytt utan endast att hålla sig till det vanliga lilla inägoområdet, så synes det väl ej vara för mycket begärddt, att denna afsöndring ej får ske så, »att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagas.»

När emellertid ett ännu större intresse påkallar undantag, så bör detta kunna af Konungens befallningshafvande medgifvas. I lagen om utsträckning i rätten att erhålla ägostyckning den 16 juni 1905 är detta tydligen uttryckt och äfven uppräknade vissa ändamål, som kunna gå före jordbruksändamålet.

I den nu framlagda propositionen om jordafsöndring synes oss dock ej med erforderlig tydlighet framgå, att den i 22 § Konungens befallningshafvande medgifna dispensrätt äfven afser det fall, hvarom tillägg nu gjorts i 20 §. Vi anse oss därför böra påyrka ett förtydligande i detta afseende. Därjämte synes oss noga böra öfvervägas, huruvida Norrlandskommitténs eller Kungl. Maj:ts förslag äger företräde eller om bägge förslagen möjligen kunna kombineras, hvarom vi dock ej velat uttala någon bestämd mening.

På grund af hvad sålunda anförts hemställa vi, att vid behandling af Kungl. Maj:ts proposition n:o 11 angående ändringar i lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring måtte tagas hänsyn till ofvan gjorda erinringar.»

Af skäl, angifna i föredragande departementschefens ofvan intagna yttrande, finner utskottet den i propositionen föreslagna lagändring såsom ett led i de af Norrlandskommittén förordade lagstiftningsåtgärder af behofvet påkallad. Emot propositionen har utskottet alltså icke haft något att hufvudsakligen invända.

*Utskottets
yttrande.*

Enligt förevarande motioner har emellertid på sätt däri närmare utvecklas lagförslaget förmenats kunna lägga hinder i vägen för afsöndring till egnahem m. m. dylikt. Det synes utskottet uppenbart, att genom bestämdt uttalande i lagtexten möjligheten af en sådan tolkning bör aflägsnas. I den provisoriska lagen om rätten att erhålla ägostyckning af den 16 juni 1905 har ock förklarats, att tillstånd till ägostyckning må kunna lämnas, när ägostyckningen erfordras för bildande af egnahemssamhällen eller för industriell anläggning eller för annat dylikt ändamål. Ett undantag för liknande ändamål synes ock böra göras vid jordafsöndring i de sex norra länen. De ändamål, som därvid särskildt böra tillgodoses, äro bildande af egna hem, vare sig det är fråga om ett helt samhälle eller om en enstaka lägenhet, samt industriella anläggningar. I lagtexten torde detta lämpligen böra uttalas i form af ett tillägg till 1 mom. i 22 §.

Med stöd af hvad sålunda anförts hemställer utskottet,

att Riksdagen måtte — under förklarande att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke kunnat i oförändradt skick godkännas — i anledning af propositionen och herr *Enhörnings* m. fl. motion n:o 54 samt herr *Wiklunds* m. fl. motion n:o 260 för sin del antaga följande förslag till

L a g

angående ändring i 20 § 1 mom. och 22 § af lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896.

Kungl. Maj:ts förslag:

Utskottets förslag:

Härigenom förordnas, att 20 § 1 mom. och 22 § i lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896 skola erhålla följande förändrade lydelse:

20 §.

1 mom. Ägare af hemman, hvilket får klyfvas, hafve rätt att af hemmanets ägovälde för alltid afsöndra till och med en femtedel af ägovidden i en eller flera delar; dock att inom *Kopparbergs, Gäfleborgs,*

Kungl. Maj:ts förslag:

Utskottets förslag:

Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län ej må afsöndras inägojord till den omfattning, att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagas.

22 §.

Åstundar innehafvare af hemman, hvarifrån afsöndring får ske, att därifrån för alltid afsöndra mark, som, ensam eller tillsammans med hvad redan kan vara från hemmanet för alltid afsöndradt, utgör mera än hvad i 20 § 1 mom. sägs, ankomme på Konungens befallningshafvande att, där omständigheterna därtill föranleda, sådant tillåta.

Tillstånd, som *nu sagts*, må ej vägras i fråga om afsöndring af sådant område, som omförmäles i 3 § första stycket i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärfva fast egendom.

Åstundar innehafvare af hemman, hvarifrån afsöndring får ske, att därifrån för alltid afsöndra mark, som, ensam eller tillsammans med hvad redan kan vara från hemmanet för alltid afsöndradt, utgör mera än hvad i 20 § 1 mom. sägs, ankomme på Konungens befallningshafvande att, där omständigheterna därtill föranledade, sådant tillåta. *Särskildt må hvad i nämnda lagrum stadgas beträffande Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län icke utgöra hinder för sådant tillstånd där afsöndringen erfordras för egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål.*

Tillstånd, som *i denna § sägs*, må ej vägras i fråga om afsöndring af sådant område, som omförmäles i 3 § första stycket i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärfva fast egendom.

Stockholm den 13 maj 1907.

På lagutskottets vägnar:

C. A. SJÖCRONA.

Reservationer:

af herrar *Hedenstierna*, *Fahlén* och *Magnuson*, som yrkat, att förevarande kungl. proposition icke måtte af Riksdagen antagas;

samt af herr *Lindhagen*, som velat för sin del utbyta senare delen af utskottets motivering med följande mera utredande synpunkter:

»I de båda motionerna önskas förtydligande bestämmelser rörande den i 22 § medgifna dispens från stadgandet i 20 § 1 mom. Herr *Wiklund* och medmotionärer önska mera tydligt uttaladt, att dispensrätten äfven omfattar det genom propositionen föreslagna nya tilläggsstadgandet i 20 § 1 mom. Herr *Enhörning* och hans medmotionärer åter föreslå, att tillstånd härvid aldrig skulle få vägras i fråga om afsöndring af byggnadstomt för bostadslägenhet.

Förevarande proposition berör ej den för hela riket viktiga angelägenheten om utvidgad rätt till jordafsöndring. I detta ämne har egnahemskommittén afgifvit ett förslag, som ännu är beroende på Kungl. Maj:ts pröfning och snart lär komma på dagordningen.

Propositionen utgör som sagdt endast ett led i Norrlandskommitténs förslag till åtgärder för att uppehålla *jordbruket* på trävaruindustriens hemman i de sex nordligaste länen. Kommittén har därvid velat förekomma, att inägorna till dessa hemman i regel genom ägostyckning eller jordafsöndring utstyckas så att jordbruket därigenom väsentligen skadas. För ändamålet tillämnas en ny ägostyckningslag för dessa landsändar och i afvaktan på densamma har för de fem norrländska länen — Kopparbergs län har ej medtagits därför att ägostyckning där på de flesta orter ej kan lagligen äga rum — antagits en lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning den 16 juni 1905. Den nu ifrågavarande propositionen föreslår de för ändamålet erforderliga bestämmelserna om jordafsöndring.

Större intressen än jordbruket eller eljest särskilda omständigheter böra kunna påkalla undantag från denna lagstiftning. I fråga om ägostyckning angifvas dessa i 1905 års lag genom dess stadgande, att tillstånd till ägostyckning ej må lämnas med mindre hvarje lott, som komme att erhålla inägor, skulle med hänsyn såväl till dessa ägors omfattning som ock till den myckenhet husbehofsskog, odlings- och mulbetesmark, som blefve lotten tilldelad, varda tjänlig för jordbruk, eller ock ägostyckningen erfordras för bildande af egnahemssamhällen eller för industriell anläggning eller för annat dylikt ändamål. Beträffande jordafsöndring skall enligt det nu framlagda förslaget tillämpas den nu gällande bestämmelsen, att befall-

ningshafvande må medgifva undantag, »när omständigheterna därtill för-
anleda».

Det senare är i själfva verket ett vidsträcktare medgifvande än det som gäller för ägostyckning. Men å andra sidan måste ett dylikt stadgande i tillämpningen lätt anses böra endast mera undantagsvis tillämpas. Det synes därför vara lämpligt att framhålla i lagtexten, att i nu ifrågavarande fall dylikt undantag bör särskildt medgifvas för enahanda ändamål, som då det gäller ägostyckning. Därmed blir det också tydligt, hvad uppenbarligen är meningen, nämligen att dispensrätten äfven omfattar det nu föreslagna tillägget i 20 § 1 mom.

Bland de i 1905 års ägostyckningslag uppräknade ändamål, som få med åsidosättande af jordbruksintresset tillgodoses, är »egnahemsamhällen». Uttrycket är med afsikt valdt för att ej lagen skall kringgås genom att kalla hvarje för ett jordbruk otjänlig afsöndring af inägojord för afsöndring af ett eget hem. Emellertid läser förenämnda bestämmelse ledt till olika tolkning. Närmast syftar författningen på hemmanens gamla odaljord, och den har gifvetvis ej velat lägga hinder i vägen för ett friare förfogande i skäligen fall öfver enstaka torplägenheter. Så har ock lagen uppfattats i ett län, under det i ett annat läser lika strängt bedömts ägostyckning af enstaka torplägenheter som af hemmans odalinägor. Då detta senare icke kan vara meningen, har utskottet föreslagit ordet egnahemsanlägg i stället för »egnahemssamhälle» i den förvissningen, att befallningshafvande däri ej skola rimligtvis se någon uppfordran att tillåta äfven jordafsöndringar, hvilka uppenbarligen afse ett kringgående af lagen. Af denna anledning kan utskottet ej tillstyrka herr Enhörnings m. fl. förslag, såvidt det afser ovillkorligt förbud att vägra afsöndring af byggnadstomt för bostadslägenhet.»

Herrar G. Andersson och Uppström hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i detta ärendes slutliga behandling inom utskottet.